

HRVATSKI ETNIČKI PROSTORI U BIH I REGULACIJA POLITIČKO- -PRAVNOGA STATUSA BOSANSKOHERCEGOVAČKIH HRVATA 1990. – 1995.

Saša MRDULJAŠ

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – Centar Split, Split

UDK: 342.724(497.6=136.42)"1990/1995"
323.1(497.6=163.42)"1990/1995"

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 9. 12. 2002.

Pad komunističkoga sustava i demokratizacija društva značili su za bosanskohercegovačke konstitutivne narode – Hrvate, Srbe i Muslimane/Bošnjake – u prvom redu priliku za primjereniju regulaciju njihova političko-pravnoga statusa. Bez toga je rezultat tih pojava i procesa mogao biti još mnogo gori nego što je danas. Jer svakom se od naroda moglo dogoditi da diktaturu jedne ideološke grupacije, koja se barem formalno očitovala i kao zaštitnica etnopartikularnih interesa, zamijeni stanjem podređenosti naspram (koje od) drugih bosanskohercegovačkih zajednica. Naznačena je situacija proizvela ponudu niza najrazličitijih modela usmjerenih prema apsolviranju problematike unutrašnjeg uređenja i regulacije međunacionalnih odnosa u BiH. Neovisno o društvenim miljeima unutar kojih nastaju i djelatnim pozicijama svojih kreatora, njihova je bitna karakteristika u tome što se temelje na političko-interesnoj, ideološkoj ili na osnovi gotovo mehaničkoga preslikavanja obrazaca afirmiranih u drugim sredinama. U članku se prosudba o kvaliteti postignutih političko-pravnih pozicija hrvatskoga naroda u BiH temelji na njihovu dovođenju u vezu s mogućnostima koje je za regulaciju hrvatskog, kao i drugih državotvornih naroda, pružao Ustav BiH te na deskripciji povijesno-determinirajućih realiteta. Konačni je zaključak da poslijeratni, odnosno sadašnji, položaj hrvatskoga naroda u BiH predstavlja tek djelomičnu realizaciju njegovih ustavnih prava/mogućnosti.

Saša Mrduljaš, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – Centar Split, Poljana kraljice Jelene 1/I, 21000 Split, Hrvatska.
E-mail: mrdul@post.htnet.hr

UVOD: BiH KAO DRŽAVA TRIJU SUVERENIH I JEDNAKOPRAVNIH NARODA

Po popisu iz 1991., u Bosni i Hercegovini (BiH) od ukupno 4,377.033 stanovnika bilo je 760.852 ili 17,38% Hrvata, 1,902.956 ili 43,48% Muslimana/Bošnjaka, 1,366.104 ili 31,21% Srba, 242.682 ili 5,54% građana koji su se izjasnili kao Jugoslaveni te 104.439 ili 2,39% ostalih (Stanovništvo BiH, 1995.). Iako su bosanskohercegovački Hrvati predstavljali brojčano manjinsku zajednicu, oni nisu bili i ustavno-pravnom manjinom. Naime, za razliku od ostalih jugoslavenskih republika, koje su po svojim ustavima bile definirane kao države naroda demosa, odnosno svojih građana, Bosna i Hercegovina po svom je temeljnom zakonu bila određena kao država triju suverenih i jednakopravnih naroda etnosa, tj. Hrvata, Srba i Muslimana/Bošnjaka (Ustavi..., 1974.; Amandmani LIX – LXXX..., 1990.). Drugim riječima, dok je pet jugoslavenskih republika, u skladu sa svojim definicijama i etničkim većinama *de facto* predstavljalo nacionalne države tih istih većina, BiH je bila nacionalnom državom svakoga od svoja tri konstitutivna kolektiviteta. Međutim, za trajanja komunističke diktature republičke definicije nisu imale funkcionalno značenje te su, uključujući i tronarodnu suverenost i jednakopravnost unutar BiH, bile tek ustavni dekor. Jer u Jugoslaviji je bila suverena jedna politička kasta naspram koje je ostatak jugoslavenskoga žiteljstva imao ne građanski nego podanički status. Ona je pak samo uvjetno mogla imati i funkciju zaštitnika pojedinačnih nacionalnih interesa. Naime, u njezinu vrijednosnom sustavu, uz odanost marksističkoj misli, vodeće je mjesto zauzimala vjernost integralnoj jugoslavenskoj državi. Iz tog su se razloga nacionalni interesi mogli kanalizirati jedino ako su afirmativno djelovali na ideju jugoslavenstva. U slučaju njihova nesuglasja s onim što bi ta ideja u određenom trenutku trebala biti, nije postojala mogućnost da se nacionalne težnje i službeno ostvare. Vlast je bila u rukama ljudi koji su bez obzira na formalnu pripadnost kojem od kolektiviteta po svojim temeljnim, javno očitovanim vrijednostima funkcionirali kao avangarda svojevrstne jugoslavenske nacije (Mrduljaš, 2002.). Ta se stvarnost mijenja 1990., odnosno raspadom Saveza komunista i demokratizacijom zemlje. Nastaje situacija u kojoj nekadašnji ustavni dekor postaje temeljnim okvirom uređenja društvenih odnosa. Ali dok su ostale jugoslavenske republike praktički bezbolno i jednostavno prešle iz stanja suverenosti jedne socijalne skupine u stanje suverenosti njihovih naroda demosa, tj. svojih nacionalnih većina, proces demokratizacije u BiH pokazao se mnogo složenijim. On je, doduše, na vlast doveo autentične predstavnike državotvornih naroda, no time je svaki od njih dobio tek personalno-upravljачku infrastrukturu.¹ Ni opseg vlasti nacionalnih vodstava ni njihovi međusobni odnosi nisu bili uređeni po ustavnom

imperativu tronarodne suverenosti i jednakopravnosti. To stoga što jednostavno nije bilo političko-pravnoga modela koji bi se na njemu temeljio. Za trajanja komunističke diktature on i nije bio potreban, no u novim je okolnostima njegova realizacija bila nužna pretpostavka adekvatne egzistencije na bosanskohercegovačkom prostoru.

Iako spomenutoga modela unutrašnjeg uređenja BiH nije bilo, njegova se osnovna skica relativno jednostavno dala izvesti. Ustavno određenje BiH kao države triju suverenih i jednakopravnih naroda neizostavno je pretpostavljalo da je svaki od naroda, preko svojih političkih predstavnika, sam sebi najviša vlast i da je ta vlast/narod u jednakopravnom odnosu s druge dvije vlasti/dva naroda. Iz ovakve definicije statusa i odnosa lako je zaključiti da je BiH ustavno bila određena kao (kon)federacija triju subjekata. Da bi ona kao takva i u praksi funkcionirala, svaki je od naroda, kako bi uopće bio kvalificiran kao subjekt, morao posjedovati posebna zakonodavna, izvršna i sudska tijela te poluge moći u službi autoriteta tih tijela. No na istom se teritoriju ne mogu isprepletati tri najviše, i uz to jednakopravne, vlasti. Funkcionalnost definicije moguća je jedino ako svaki od subjekata ima teritorij na kojem ostvaruje svoju izvornu suverenost. Dakle, u BiH je valjalo provesti teritorijalizaciju nacionalnih suverenosti kako bi se deklarativan i praktički neprimjenjiv (kon)federativni odnos triju naroda zamijenio (kon)federativnim odnosom triju – država.² Premda bi svaka od njih, gledano kroz činjenicu brojčane većine pojedinoga naroda, faktično bila nacionalnom jedinicom svoga najbrojnijeg etniciteta, one bi u ustavno-pravnom smislu bile definirane kao tvorevine svojih naroda demosa, odnosno građana. Na nivou (nad)države BiH njihova bi se međusobna ravnopravnost očitovala u konsenzusualnom utvrđivanju i upravljanju predmetima i poslovima od zajedničkog interesa. Ujedno, budući da su pravo i sposobnost samoupravljanja – a time i samoopredjeljenja – bitne značajke pojma suverenosti ("najviše vlasti"), konstitutivne bi cjeline, kao izvorne nositeljice suverenosti i kreatorice sadržaja bosanskohercegovačke integralne (nad)državnosti, mogle u svakom času istupiti iz (kon)federacije.

Ustavna definicija BiH kao države triju suverenih i jednakopravnih naroda pružala je i "jasan odgovor na pitanje što bi to trebala biti prostorna jedinica svakog od kolektiviteta. Naime, da bi teritorijalizacija bila sprovedena uz maksimalno uvažavanje njezinih imperativa potrebno je maksimalno okupljanje pripadnika pojedinog naroda pod njegovom vlašću. Taj se uvjet može zadovoljiti jedino ukoliko etnički prostori svake od zajednica posluže kao podloga pri uspostavi pojedinačnih teritorijalno-političkih jedinica. Etničke pak prostore određuje zbir naselja u kojima su pripadnici konkretnog naroda relativna ili apsolutna većina odnosno prostora na kojima

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 13 (2004),
BR. 3 (71),
STR. 505-528

MRDULJAŠ, S.:
HRVATSKI ETNIČKI...

se ta mjesta nalaze i nenaseljenih gravitirajućih krajeva" (Mrduljaš, 2001., 22). Na temelju ovog načela, jedinog koje do krajnjih granica može uskladiti suveren status svakoga od naroda i njihovu međusobnu jednakopravnost, proizlazi da bi, identično veličinama pojedinih etničkih teritorija, srpska jedinica zauzimala oko 49-50%, muslimanska/bošnjačka 30-31% i hrvatska 19-20% prostornosti BiH (vidjeti kartu br. 1).³ Važno je naglasiti da bi po navedenom principu kreirane cjeline bile izrazito teritorijalno nekompaktne. U ozračju međusobnoga poštivanja takvo što ne bi ometalo njihovu funkcionalnost. Ako bi pak postojala potreba za kreacijom "zaokruženi-jih" cjelina, do njih bi se moglo doći prijenosom pojedinih teritorija, i to isključivo miroljubivim pregovorima i dogovorima. Time ne bi nastale samo prostorno kompaktnije nego i u višem stupnju multietničke tvorevine.

Vidi se da i po maksimalno korektnoj operacionalizaciji ustavnoga principa o tronarodnoj suverenosti i jednakopravnosti dio svakoga od bosanskohercegovačkih konstitutivnih naroda ne bi mogao živjeti u vlastitoj, uvjetno rečeno, nacionalnoj jedinici.

➔ KARTA 1

ETNIČKA RASPODJELA PROSTORA BiH

Tanke crte – granice općina (1991.); pune crte – opseg koji je za svoju teritorijalnu jedinicu (oko 31% BiH) tražila hrvatska strana tijekom pregovora pod okriljem međunarodne zajednice u ožujku 1992. (prema predlošku iz: Ivanović, 2000.); tamnosivo – srpski etnički prostori; svijetlosivo – hrvatski etnički prostori; tamno – muslimanski/bošnjački etnički prostori – kartu izradio Saša Mrduljaš (etnički raspored označen prema podacima iz: *Stanovništvo BiH*, 1995.)

Podrazumijevalo bi se da pripadnicima tih etničkih segmenata, kojima apsolutno ništa ne bi smjelo dovesti u pitanje ljudska i građanska prava, kolektivna prava budu regulirana u skladu s najnaprednijom "nacionalnomanjinskom" zakonskom praksom.

HRVATSKI ETNIČKI PROSTORI U BiH

Okosnicu samih hrvatskih etničkih prostora – koje se po prikazanoj osnovi, odnosno po Ustavu BiH, jedino moglo smatrati hrvatskim prostorima i na njima legitimno teritorijalizirati suverenost hrvatskoga naroda – predstavljalo je 1045 naselja, unutar kojih su Hrvati bili relativna ili apsolutna većina ili 17,92% od ukupno 5825 bosanskohercegovačkih naselja. U tim je mjestima, koja su uz nenaseljene gravitirajuće prostore obuhvaćala oko 19-20% prostornosti BiH, prebivalo 619.668 stanovnika, odnosno 521.614 – 84,18% Hrvata, 43.379 – 7,00% Muslimana/Bošnjaka, 29.914 – 4,83% Srba i 24.761 – 3,99% ostalih. U naseljima s hrvatskom većinom od sveukupnog je broja Hrvata živjelo njih 68,56%, a izvan tih gradova ili sela, u mjestima sa srpskom ili muslimanskom/bošnjačkom većinom, 239.238 ili 31,44%.⁴ Hrvatska su naselja uglavnom bila raspoređena u većim ili manjim grupama, formirajući, uz veliki završko-humski etnički masiv, niz hrvatskih enklava. Promatrano kroz prizmu njihova zemljopisnog smještaja i suodnosa, Hrvati su predstavljali relativno najraspršeniju bosanskohercegovačku nacionalnu zajednicu. Ta će činjenica između 1990. i 1995. zamjetno utjecati na kvalitetu regulacije hrvatskoga statusa. Naime, izuzev u spomenutom završko-humskom etničkom masivu, na svim ostalim dijelovima BiH hrvatski su krajevi bili djelomično regija unutar kojih su se isprepletali s podjednako velikim teritorijima kojega od druga dva naroda ili su se nalazili u njihovu dominantnom okruženju. U odnosu na rečeno, hrvatske se etničke prostore moglo strukturirati ovako:⁵

1. *Završje-Hum** – prostor homogene naseljenosti Hrvata: 368 većinski hrvatskih naselja unutar općina Livno, Tomislavgrad, Kupres, Prozor, Jablanica, Mostar, Posušje, Grude, Široki Brijeg, Ljubuški, Čitluk, Čapljina, Neum, Stolac, Trebinje, Ljubinje. U njima je živjelo 231.208 stanovnika, odnosno 205.827 – 89,02% Hrvata, 15.639 – 6,76% Muslimana/Bošnjaka, 5344 – 2,31% Srba i 4398 – 1,91% ostalih.

2. *Srednja Bosna* – prostor isprepletenosti podjednakih hrvatskih i muslimanskih/bošnjačkih enklava: 316 većinski hrvatskih naselja unutar općina Mrkonjić Grad, Jajce, Skender Vakuf (jug), Travnik, Donji Vakuf, Bugojno, Novi Travnik, Vitez, Busovača, Fojnica, Gornji Vakuf, Kiseljak, Kreševo, Konjic, Hadžići, Ilidža, Visoko (jug), Zenica (jug). U njima je ži-

vjelo 124.435 stanovnika, odnosno 99.459 – 79,93% Hrvata, 17.080 – 13,72% Muslimana/Bošnjaka, 3072 – 2,47% Srba i 4824 – 3,88% ostalih.

3. *Bosanska Posavina* – prostor isprepletenosti podjednkih hrvatskih i srpskih enklava: 121 većinski hrvatsko naselje unutar općina Bosanski Brod, Odžak, Bosanski Šamac, Orašje, Brčko, Derventa, Doboj (sjever), Modriča, Gradačac, Srebrenik (sjever). U njima je živjelo 132.448 stanovnika, odnosno 115.445 – 87,16% Hrvata, 1332 – 1,00% Muslimana/Bošnjaka, 11.616 – 8,77% Srba i 4055 – 3,06% ostalih.

4. *Hrvatske enklave u muslimanskom/bošnjačkom okruženju*:

4.1. Duboka Bosna*:

a) Vareš: 70 većinski hrvatskih naselja unutar općina Kakanj, Vareš, Olovo, Zavidovići (jug), Visoko (zapad). U naseljima s hrvatskom većinom, koja su konstituirala ovu enklavu živjelo je 31.356 stanovnika, odnosno 22.021 – 69,74% Hrvata, 4417 – 13,99% Muslimana/Bošnjaka, 1743 – 5,52% Srba i 3395 – 10,75% ostalih.

b) Žepče: 43 većinski hrvatska naselja unutar općina Žepče, Zavidovići (sjever), Maglaj, Teslić. U naseljima s hrvatskom većinom, koja su konstituirala ovu enklavu, živjelo je 28.441 stanovnika, odnosno 24.347 – 85,60% Hrvata, 2120 – 7,45% Muslimana/Bošnjaka, 1440 – 5,06% Srba i 534 – 1,88% ostalih.

c) Usora: 13 većinski hrvatskih naselja unutar općina Tešanj i Doboj (jug). U naseljima s hrvatskom većinom, koja su konstituirala ovu enklavu, živjelo je 10.434 stanovnika, odnosno 9095 – 87,17% Hrvata, 544 – 5,21% Muslimana/Bošnjaka, 487 – 4,67% Srba i 308 – 2,95% ostalih.

d) Soli: 38 većinski hrvatskih naselja unutar općina Tuzla, Srebrenik (jug), Lopare, Živinice, Lukavac. U naseljima s hrvatskom većinom, koja su konstituirala ovu enklavu, živjelo je 21.894 stanovnika, odnosno 14.399 – 65,77% Hrvata, 1481 – 10,28% Muslimana/Bošnjaka, 948 – 4,33% Srba i 5066 – 23,14% ostalih.

4.2. Cazinska krajina:

a) Bihać – Zavalje*: 4 većinski hrvatska naselja unutar općine Bihać u kojima je živjelo 714 stanovnika, odnosno 691 – 96,78% Hrvata, 1 – 0,14% Muslimana/Bošnjaka, 10 – 1,40% Srba i 12 – 1,68% ostalih.

Osim navedenih, u dominantnom se muslimanskom/bošnjačkom okruženju nalazio tek manji broj hrvatskih – izrazito minijaturnih – enklava i pojedinačnih naselja, i to unutar općina: Zenica (sjever), Ilijaš/Vogošća i Visoko (istok).

5. *Bosanska krajina – hrvatske enklave u srpskom okruženju*:

a) Banja Luka – Ivanjska*: 12 većinski hrvatskih naselja unutar općina Banja Luka (sjever), Bosanska Gradiška (jug) i Laktaši. U naseljima s hrvatskom većinom, koja su konstitu-

irala ovu enklavu, živjelo je 16.341 stanovnika, odnosno 12.185 – 74,57% Hrvata, 58 – 0,35% Muslimana/Bošnjaka, 3088 – 18,90% Srba i 934 – 6,18% ostalih.

b) Kotor Varoš – Sokoline*: 13 većinski hrvatskih naselja unutar općina Kotor Varoš i Skender Vakuf (sjever). U naseljima s hrvatskom većinom, koja su konstituirala ovu enklavu, živjelo je 8450 stanovnika, odnosno 7328 – 86,72% Hrvata, 499 – 5,91% Muslimana/Bošnjaka, 537 – 6,36% Srba i 86 – 1,01% ostalih.

c) Prijedor – Briševo*: 12 većinski hrvatskih naselja unutar općina Prijedor i Sanski Most (sjever). U naseljima s hrvatskom većinom, koja su konstituirala ovu enklavu, živjelo je 4207 stanovnika, odnosno 3631 – 86,31% Hrvata, 103 – 2,45% Muslimana/Bošnjaka, 211 – 5,02% Srba i 262 – 6,22% ostalih.

d) Sanski Most – Sasina*: 4 većinski hrvatska naselja unutar općina Sanski Most (istok) i Banja Luka (zapad). U naseljima s hrvatskom većinom, koja su konstituirala ovu enklavu, živjelo je 2584 stanovnika, odnosno 2057 – 79,61% Hrvata, 60 – 2,32% Muslimana/Bošnjaka, 377 – 14,59% Srba i 90 – 3,48% ostalih.

e) Bosanska Gradiška – Dolina*: 3 većinski hrvatska naselja unutar općine Bosanska Gradiška (istok) u kojima je živjelo 1178 stanovnika, odnosno 1074 – 91,17% Hrvata, 1 – 0,08% Muslimana/Bošnjaka, 75 – 6,37% Srba, 28 – 2,38% ostalih.

f) Doboj – Dragalovci*: 2 većinski hrvatska naselja unutar općine Doboj (zapad) i Prnjavor (istok) u kojima je živjelo 2265 stanovnika, odnosno 1644 – 72,58% Hrvata, 8 – 0,35% Muslimana/Bošnjaka, 398 – 17,57% Srba i 215 – 9,50% ostalih.

Osim navedenih, u dominantnom se srpskom okruženju nalazio tek manji broj hrvatskih – izrazito minijturnih – enklava i pojedinačnih naselja, i to unutar općina: Bosanska Gradiška (zapad), Banja Luka (jug), Prnjavor (sjever), Bosansko Grahovo i Nevesinje.

PREDRATNE POLITIČKE PLATFORME I IZBIJANJE SRPSKO – HRVATSKO – MUSLIMANSKOGA (BOŠNJAČKOG) RATA

Usprkos tome što se iz ustavne odrednice BiH bez posebnog napora moglo iznaći rješenje za uspješnu regulaciju i statusa bosanskohercegovačkih konstitutivnih naroda i njihova međusobnog odnosa, postojala je nepremostiva zapreka njegovu stvaranju i primjeni. Naime, ni službena politika ni oporba nisu u promišljanju pozicija svojih naroda i njihova odnosa prema partnerskim zajednicama u većoj ili manjoj mjeri polazile od Ustava BiH, odnosno od poštivanja tronarodne suverenosti i jednakopravnosti.

Konkretno, srpska je politika, najprije zahtijevajući pretvorbu SFRJ u državu pod srpskim patronatom, a zatim idejom o "krnjoj Jugoslaviji", do početka 1991. pretendirala na stje-

canje kompletne BiH.⁶ Od toga vremena, suočena s mogućnošću da za inkorporaciju BiH u reduciranu Jugoslaviju neće moći postići nužno srpsko-muslimansko/bošnjačko suglasje,⁷ ona iznosi zahtjev za 64% bosanskohercegovačkoga prostora (Markotić, 1999.; Vudvord, 1997.). Iako će pod međunarodnim utjecajem, u samo predvečerje sukoba, iskazati spremnost da reducira vlastite teritorijalne prohtjeve (prihvatanje Cutillerova plana), srpska će politika započeti rat, s ciljem da stekne kontrolu nad gotovo dvije trećine BiH i da na političko-pravnoj razini legalizira postignuto.

Temeljni se cilj muslimanske/bošnjačke političke platforme svodio na pokušaj redefiniranja BiH iz države triju suverenih i jednakopravnih naroda u državu određenu suverenosti građana pojedinaca ("građanska BiH").⁸ Kako su Muslimani/Bošnjaci prije rata činili, uključujući i one među njima koji su se izjasnili Jugoslavenima, oko 46-47% ukupnoga stanovništva BiH (Mrduljaš, 2002.), i to s uočljivom tendencijom porasta postotnog udjela, taj je pokušaj u osnovi išao za pretvorbom cjelokupne zemlje u muslimansku/bošnjačku nacionalnu državu. No takvo je što bilo neprihvatljivo, na nivou Jugoslavije vojno i brojčano nadmoćnijim Srbima i Hrvatima. Svjesni te stvarnosti, Muslimani/Bošnjaci su u predratnom razdoblju, što se najbolje očitivalo ljeti 1991., kalkulirali i s mogućnosti teritorijalizacije vlastite suverenosti na dijelu bosanskohercegovačkoga teritorija⁹ i s opcijom ostanka u "krnjoj Jugoslaviji" (Bosanski pogledi, 1991.; Nobile, 2000.). Na koncu, početkom jeseni 1991., uz direktnu hrvatsku i indirektnu međunarodnu podršku, Muslimani/Bošnjaci iznova čvrsto staju uz koncepciju "građanske BiH" i s njom ulaze u ratne sukobe.

U prvotnoj fazi službena se hrvatska politika zalagala za cjelovitu i suverenu državu BiH, koja bi umjesto na tronaionalnoj suverenosti i jednakopravnosti bila utemeljena na građanskoj suverenosti. Isti je pristup podjednako bio određen ambicijom delegitimiranja srpske državotvornosti na bosanskohercegovačkom tlu i predodžbama o hrvatstvu muslimana. Jer BiH kao država svojih građana, koji bi – da su spomenute predodžbe bile točne – dvotrećinskom većinom bili pripadnici hrvatskoga korpusa, lako bi se u cijelosti transformirala u hrvatsko državno tkivo. Do proljeća 1991. uviđa se kako su promišljanja o hrvatstvu muslimana neosnovana te da je riječ o osebujnoj naciji kojoj su interesi po mnogočemu oprečni hrvatskima (Mrduljaš, 2002.). Stečena je spoznaja utjecala na preformuliranje hrvatske politike te ona od početka 1991. mogućnost razrješenja bosanskohercegovačke problematike nalazi u teritorijalizaciji suverenosti.¹⁰ No srpska agresija na Hrvatsku i zahtjev za 64% BiH vode njezinu

povratku "građanskoj" koncepciji. Ovaj put iz posve drugih razloga. Naime, uvidjevši da srpski maksimalistički zahtjevi onemogućuju sporazumnu teritorijalizaciju, a bojeći se da pridobivanjem Muslimana/Bošnjaka Srbi ne dođu u posjed cjelokupne BiH, hrvatska politika pristaje uz platformu koja će istodobno dovesti do: angažiranja Muslimana/Bošnjaka na suzbijanju srpskog ekspanzionizma, odstranjivanja mogućnosti da bosanskohercegovački Hrvati završe u "krnjoj Jugoslaviji",¹¹ stjecanja višega stupnja sigurnosti, prije svega južnoga dijela Hrvatske. Kako je djelovanje na koncepciji "građanske BiH" bilo tek kratkoročni taktički potez, gotovo paralelno s njim otpočinje i rad na teritorijalnom samoorganiziranju Hrvata.¹² S tim u vezi do početka rata formulira se temeljna hrvatska bosanskohercegovačka platforma. Ona se svodi na podršku bosanskohercegovačkoj integralnoj državnosti u onolikoj mjeri kolika je potrebna da se oslabe srpske državotvorne pozicije u Hrvatskoj i BiH, ali i na poticanje teritorijalizacije nacionalnih suverenosti. Cilj je (kon)federalno uređena država, unutar koje bi hrvatska jedinica, gledano kroz kontekst zahtjeva iznesenih u ožujku 1992., trebala zauzimati oko 31% zemlje, tj. mnogo više no što zauzimaju hrvatski etnički prostori u BiH (vidjeti kartu br. 1).

Tijekom listopada 1991. hrvatsko-muslimanskim/bošnjačkim izglasavanjem neovisnosti BiH i uspostavom srpske skupštine, prikazana idejno-nacionalna suprotstavljenost stječe uočljiv potencijal da preraste u oružani sukob.¹³ S jedne strane, vojno nadmoćni Srbi prijete jednostranom i bezobzirnom realizacijom vlastitih htijenja, dok s druge, koristeći se "majorativnom superiornošću", neformalna muslimansko/bošnjačko-hrvatska koalicija djeluje na delegitimaciji srpskih, odnosno legitimaciji svojih, ciljeva. Izbijanje ratnog sukoba moglo se izbjeći jedino promišljenim, gotovo terapijskim, pristupom međunarodne zajednice. Ali njezino će uključivanje u bosanskohercegovački slučaj, krajem 1991. i početkom 1992., izazvati krajnje kontraproduktivne učinke. Naime, na zahtjev hrvatsko-muslimanske/bošnjačke koalicije, upućen 20. prosinca 1991., da se prizna BiH, međunarodna zajednica traži da se referendumom, baš kao i u ostalim jugoslavenskim republikama, građanska većina izjasni o statusu zemlje. Dakle, umjesto da je u regulaciju državno-pravnoga položaja BiH, rukovodeći se njezinim Ustavom, krenula prethodnim priznavanjem suverenoga statusa svakoga od naroda i njihove međusobne jednakopravnosti, međunarodna je zajednica, dajući poticaj procesima nadglasavanja unutar iste zemlje, dodatno naelektrizirala bosanskohercegovačku zbilju. Ipak, suočivši se s kompleksnosti i osobitosti BiH te eksplozivnosti stanja u njoj, ona će ubrzo u bitnome preformulirati svoj pristup. Prem-

da nije mogla zaustaviti procese koji su vodili neovisnosti, međunarodna zajednica prihvaća da se posredstvom teritorijalizacije, u interesu mira i na temelju mogućnosti koje pruža bosanskohercegovački Ustav, kreira model koji bi unutar buduće, samostalne BiH zadovoljavao srpske i, tada djelomično "zamrznute", hrvatske zahtjeve. Na toj je osnovi u veljači/ožujku 1992. ponuđen i Cutillerov plan s odgovarajućim zemljovidom. Srbi i Hrvati, unatoč tome što traže promjene na predstavljenj karti, u osnovi prihvaćaju ponuđeni model. Međutim, ohrabreni afirmativnim rezultatima referenduma (29. veljače – 1. ožujka), svjesni skoroga priznanja BiH i uvjereni da će u novonastalim okolnostima dobiti više no što im se trenutno nudi, Muslimani/Bošnjaci odbijaju plan i on propada (Rat, 1999.). Početkom travnja uistinu i dolazi do međunarodnoga priznanja, nakon kojega, osjetivši da im se s političko-pravnog aspekta radikalno suzuje manevarski prostor, Srbi kreću u oružanu realizaciju željenoga. Time završava faza mira i mirnodopskih mogućnosti za razrješenje međunacionalnih odnosa i otpočinje rat u BiH.

Do tog je trenutka srpska strana već teritorijalizirala svoju suverenost, odnosno imala je pod kontrolom gotovo cjelinu vlastitih etničkih prostora. Aktiviranjem vojnog arsenala ona je, osvajanjem dijela hrvatskih i muslimanskih/bošnjačkih krajeva, već postojećem i u Republiku Srpsku BiH (RS)¹⁴ institucionaliziranom posjedu htjela osigurati teritorijalnu kompaktnost. Spomenuti je vid djelovanja ostvaren praktički bez otpora u kontekstu hrvatskih (i muslimanskih/bošnjačkih) enklava i naselja stacioniranih u dominantnom srpskom okruženju, tj. prostora bez primjerenih obrambenih mogućnosti. Tako su osvojeni Prijedor – Briševo, Sanski Most – Sasina, Banja Luka – Ivanjska, Kotor Varoš – Sokoline itd. Nakon zauzimanja tih teritorija s njih je, kao i iz najvećega dijela naselja sa srpskom većinom, uslijedilo protjerivanje otprilike 60.000 Hrvata. Dakle, već u samom trenutku otpočinjanja ratnoga sukoba bosanskohercegovačko je hrvatstvo, u pogledu svoga ljudskog potencijala, gotovo desetkovano.

Na ostatku svojih prostora, za razliku od enklava i naselja u srpskom okruženju, Hrvati se i Muslimani/Bošnjaci uglavnom uspijevaju obrambeno organizirati te pokušaj uključivanja izdvojenih srpskih krajeva u RS, odnosno napor da se iz strateških razloga osvoje nesrpski prostori, nailazi na snažan otpor. Usprkos njemu, gotovo svi teritoriji na kojima su Srbi živjeli makar i kao izrazita manjina ili za koje se držalo da su od strateške važnosti bivaju osvojeni i uključeni u RS. Uz oružani otpor, Hrvati su izgubili Kupres, Jajce – Skender Vakuf (jug), Teslić – Komušinu, velik dio svojih naselja u Istočnoj Hercegovini te, izuzev Orašja i dijela hrvatskih naselja brčanske općine, Bosansku Posavinu.¹⁵ Već u svibnju i lipnju

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 13 (2004),
BR. 3 (71),
STR. 505-528

MRDULJAŠ, S.:
HRVATSKI ETNIČKI...

1992., zahvaljujući uspješno provedenom protunapadu, u Istočnoj će Hercegovini iznova steći najveći dio hrvatskih krajeva. Ostali izgubljeni prostori i dalje ostaju pod okupacijom. S njih se pak, kao i iz susjednih mjesta u kojima su bili manjina, pred srpskim osvajačkim naletom iselilo oko 140.000 ljudi ili 18% ukupnoga broja bosanskohercegovačkih Hrvata.

HRVATSKO – MUSLIMANSKI (BOŠNJAČKI) RAT

Interakcija između pojava i procesa koji su se odvijali uspooredno sa srpskom agresijom ili koji su bili njezin indirektan proizvod imat će, uz ostalo, i presudan utjecaj na razvitak hrvatsko-muslimanskih/bošnjačkih odnosa te na hrvatske pozicije u BiH. Naime, na osnovi inicijalnoga, za ideju "građanske BiH" afirmativnoga pristupa međunarodne zajednice, muslimanska/bošnjačka je strana, posebice nakon priznanja BiH i njezina učlanjivanja u UN, računala da će se isti odnos i nastaviti. Očekivala je da će inozemni faktor, davanjem podrške "građanskoj" opciji, olakšati uspostavu njezine prevlasti nad obranjenim prostorima, tj. nad Hrvatima, te da će priznati pun legitimitet pokušajima – a vjerojatno se i vojno uključiti u njih – koji bi vodili uspostavi muslimanske/bošnjačke kontrole nad etnički srpskim i od Srba okupiranim teritorijima. Ali unatoč tome što je pitanje priznanja regulirala po načelu građanske većine, međunarodna je zajednica načelo teritorijalizacije suverenosti i (kon)federalizacije inkorporirala ne samo u svoj prvi ponuđeni plan nego u samu srž svoga pristupa BiH ("Svi planovi međunarodne zajednice, a bilo ih je pet, bili su planovi o podjeli Bosne...", Tomac, 1999., 348). Štoviše, nakon otpočinjanja sukoba dodatni je element njezina odnosa predstavljalo inzistiranje na trenutačnom miru i apsolviranju otvorenih pitanja pregovorima (Owen, 1998.). Ovakav je stav bio porazan za muslimansku/bošnjačku viziju BiH. Osim toga što je isključivao međunarodnu političko-pravnu i fizičku potporu mogućnosti stjecanja sveukupne prostornosti RS, on je, djelujući afirmativno na ambicije da se uspostavi hrvatska nacionalna tvorevina, isključivao i mogućnost širenja muslimanske/bošnjačke dominacije unutar cjeline obranjenoga dijela BiH. Budući da je htijenje da se oblikuje teritorijalna jedinica, uz stanovit oblik integralne bosanskohercegovačke državnosti, predstavljalo autentičan hrvatski cilj, moglo se očekivati da na temelju inozemnog ohrabrenja Hrvati intenziviraju svoje djelovanje da se to i ostvari te da sa svoje strane blokiraju namjere usmjerene prema pretvorbi BiH u muslimansku/bošnjačku nacionalnu državu (o karakteru rečenog aktiviteta vidi: Sančević, 1998.; Ivanović, 2000.). Takvu je djelatnost znatno olakšavala jedna indirektna posljedica srpske agresije. Naime,

naoružavanje sa svrhom pružanja otpora Srbima vodilo je nastanku hrvatske i muslimanske/bošnjačke vojne formacije, tj. Hrvatskog vijeća obrane (HVO) i Armije BiH. One su bile smještene uglavnom na obranjenim etničkim prostorima vlastitih naroda. Kako su u praksi i Hrvati i Muslimani/Bošnjaci samostalno zapovijedali svojim oružanim snagama, to su one, kao najsnažnije poluge moći na prostorima svoje stacioniranosti, dovele do njihove faktične transformacije u prostore pod pojedinačnom nacionalnom vlašću. Došlo je do svojevrstne spontane teritorijalizacije hrvatske i muslimanske/bošnjačke suverenosti. Unutar obranjenoga dijela, tj. od prostora koji je zauzimaio nekih 35% BiH, Hrvati su držali oko 45%, a Muslimani/Bošnjaci 55% teritorija. Ta zbilja nije zadovoljavala ni jedan od kolektiviteta. Hrvati su imali kontrolu nad vlastitim etničkim prostorima, ali su muslimanski/bošnjački etnički teritoriji, koji su stajali na putu uključivanja tih prostora u jednu cjelinu, a koje su Hrvati prilikom uspostave svojih zajednica proglasili svojim, bili pod vlašću Muslimana/Bošnjaka. Ne pokazujući sposobnost poštivanja odrednica Ustava BiH o tro-narodnoj suverenosti i jednakopravnosti, a u nedostatku međunarodnoga plana koji bi precizirao što komu pripada, Hrvati pretendiraju na uspostavljanje svoje vlasti i na navedenim muslimanskim/bošnjačkim prostorima (Ribičić, 2000.). Nasuprot tome, u skladu sa svojim ciljem preuzimanja kompletne BiH, Muslimani/Bošnjaci nisu mogli prihvatiti ne samo protezanje hrvatske vlasti nad dijelom muslimanskih/bošnjačkih krajeva nego nikakvu hrvatsku teritorijalizaciju, tj. ni onu na hrvatskim etničkim prostorima.¹⁶ Nastaje vrlo naelektrizirano, opasno stanje, koje se od srpnja 1992. očituje i u prvima, još uvijek lokalnim oružanim sukobima.¹⁷ U toj se situaciji od međunarodnog arbitra s pravom moglo očekivati da kreira i ponudi – ako treba i nametne – odgovarajuće rješenje te na taj način pridonese uravnoteženju hrvatsko-muslimanskih/bošnjačkih odnosa. No međunarodna će zajednica početkom 1993. nuđenjem novoga – Vance-Owenova – plana upravo pripomoći izbijanju hrvatsko-muslimanskog/bošnjačkog oružanog sukoba. On je Hrvatima dodjeljivao neproporcionalno mnogo prostora, tj. 27% BiH, i time *de facto* potvrđivao samovoljno kreirane, neustavne i megalomanske hrvatske prohtjeve. Suočeni s planom koji maksimalno zadovoljava njihova htijenja, Hrvati ga odmah nakon predstavljanja i prihvaćaju. Osim toga, upuštaju se u njegovu jednostranu primjenu, koja se očitovala zahtjevom da se Armija BiH operativno podredi – na prostoru još uvijek potencijalnih hrvatskih provincija – HVO-u, odnosno da se HVO, unutar mogućih muslimanskih/bošnjačkih provincija, podredi Armiji BiH (Rat, 1999.; Praljak i Halilović, 1999.).

Vance-Owenov plan, kao međunarodna konkretizacija ideje o uređenju BiH kao zajednice nacionalno-prostornih cjelina, predstavljao je ostvarenje najcrnijih muslimanskih/bošnjačkih slutnji. Iako im je nudio relativno zadovoljavajući dio BiH, tj. 32% njezine površine ili gotovo isto onoliko koliko su posjedovali po svojoj etničkoj rasprostranjenosti, pola su teritorija trebali dobiti od srpske strane. Od obranjenih 35% zemlje, odnosno od prostora koje su Muslimani/Bošnjaci ili već držali ili koje su, time što su bili pod HVO-om, mislili uz manji napor dovesti pod svoju kontrolu, ostalo bi im tek oko 46% ili nekih 16% BiH. Takvo im je što bilo dodatno neprihvatljivo i zbog općenite vojne i zbog demografske – srpskom agresijom izazvane – nadmoći na velikom dijelu prostora koji su trebali pripasti Hrvatima. Jer s teritorija koje su Srbi zauzeli i etnički očistili najveći se dio Hrvata preselio u Hrvatsku i u treće zemlje. Za razliku od njih, dominantan se dio protjeranih Muslimana/Bošnjaka naselio na obranjenim prostorima BiH te je, osobito srednjobosanski segment predlaganih hrvatskih provincija u trenutku donošenja Vance-Owenova plana, imao uočljivu muslimansku/bošnjačku većinu. S druge strane, hrvatske etničke teritorije koje su Hrvati pristali integrirati u potencijalno muslimanske/bošnjačke provincije, Muslimani/Bošnjaci su ionako držali prostorima koje i bez formalne hrvatske dozvole lako mogu dovesti pod svoju vlast. Ta im se vrsta dobitka i nije činila nekom zadovoljstvom za gubitke koji bi nastali potpisivanjem plana. Sve u svemu, u svojem prvotnom obliku spomenuti model ne da nije mogao na muslimanskoj/bošnjačkoj strani naići na odobravanje nego je kod nje izazvao pravi pravcati šok. I tada, dok još nema nikakvih naznaka da će Srbi pristati na Vance-Owenov plan i Muslimanima/Bošnjacima predati velik dio teritorija, nastupa spomenuti hrvatski zahtjev o "operativnom podređivanju". Svjesni da ih u osloncu na politički pristup međunarodne zajednice vojno slabija strana pokušava dovesti pred gotov čin i u praksi neutralizirati njihove autentične nacionalne ciljeve, Muslimani/Bošnjaci odgovaraju opsežnim utvrđivanjem svojih pozicija na prostorima "hrvatskih provincija", odnosno "siječanjskom" agresijom na pojedine položaje HVO-a (Gornji Vakuf, Busovača, Kiseljak).¹⁸ Još u početnoj fazi oružanoga sukoba Hrvati shvaćaju u kolikoj su mjeri vojno slabiji te, ublažavajući svoje teritorijalne ambicije, pokušavaju iznaći rješenje svoga statusa mirovnim pregovorima s Muslimanima/Bošnjacima.¹⁹ Njima će se, 3. ožujka 1993., uspostaviti dogovor, po kojem hrvatske i muslimanske/bošnjačke provincije imaju biti tretirane – umjesto nacionalnim cjelinama pojedinih naroda – prostornim jedinicama obaju kolektiviteta (Kronologija, 1998.). Riječ je bila o neformalnom sporazumu²⁰ kojim su, u interesu stabilnosti trenutačnih pozicija dvaju naroda, do daljnega (djelomično) suspendirana djelovanja na ostvarenju njihovih i-

zvočnih želja. Zadovoljni ostvarenom mogućnošću za političku, pravnu, vojnu infiltraciju na prostore koji su, po izvornom obliku Vance-Owenova plana, smatrani/doživljavani kao hrvatski, Muslimani/Bošnjaci ga u ožujku i prihvaćaju.²¹ No početkom svibnja Srbi ga definitivno odbijaju. Koncem istoga mjeseca, suočena s neprihvatanjem plana, a nespremna na njegovo oružano nametanje, međunarodna zajednica očituje namjeru da rješenje iznađe daljnjim izlaženjem ususret srpskoj strani. Konkretno, pristaje na zahtjev za kompaktnom i prostranijom RS te konfederativno uređenom BiH (Owen, 1998.). Samim tim Vance-Owenov model postaje bespredmetnim, a činjenica da su Hrvati i Muslimani/Bošnjaci pristali na njega – obezvrijeđena. Ne želeći se pomiriti s nastankom stanja u kojem bi im u još radikalnijem obliku nego početkom 1993. bilo onemogućeno širenje prema vojno inferiornijim Hrvatima, Muslimani/Bošnjaci početkom lipnja kreću u konačan i temeljit obračun s njima (Rat, 1999.). Osim što su namjeravali trajno neutralizirati hrvatsku vojnu formaciju i prostore pod njezinom kontrolom smjestiti pod svoju vlast, Muslimani/Bošnjaci su agresijom htjeli doći i do izlaza na more (Neum). On bi osigurao onu vrstu veze sa svijetom koja bi omogućila dotok sredstava potrebnih za dugotrajan sukob sa RS i stjecanje kompletne BiH. Postaje očiglednim da su rješenja koja je međunarodna zajednica ponudila u svrhu apsolviranja srpske problematike dovela do eskalacije, po tadašnje globalne odnose delikatnije muslimanske/bošnjačke problematike. Naime, Srbi u načelu prihvaćaju sljedeća dva prezentirana modela, tj. Owen-Stoltenbergov i Akcioni plan EU. Hrvati također izlaze ususret međunarodnoj zajednici. Oni nakon propasti Vance-Owenova plana i "lipanjskog udara" Armije BiH prihvaćaju i ponudeno konfederalno uređenje BiH i prostiranje hrvatske jedinice na manje prostora od onoga što ga zauzima njihov etnicitet.²² Nasuprot tome, na temelju ispravne procjene tadašnje konstelacije međunarodnih snaga, svoga statusa na međunarodnoj sceni i unutarnjih bosanskohercegovačkih odnosa snaga, Muslimani/Bošnjaci bezbolno odbijaju ponuđene planove i nastavljaju svoja vojna djelovanja.

Novonastalo će stanje međunarodna zajednica pokušati okončati stvaranjem modela koji bi sačuvali srpski, ali i proizveo muslimanski/bošnjački, pristanak na mirovni paket. Kako se dodatno zadovoljenje muslimanskih/bošnjačkih ambicija nije moglo ostvariti na srpskoj strani, a kako hrvatska strana nije imala ni potencijala da vlastito nezadovoljstvo pretvori u međunarodni problem ni sposobnost da pruži odgovarajući otpor muslimanskoj/bošnjačkoj agresiji, to se buduće rješenje trebalo temeljiti na kakvom-takvom udovoljavanju srpskima i muslimanskim/bošnjačkim zahtjevima, ali i na destrukciji hrvatskih zahtjeva (Mrduljaš, 2002.). S tim u vezi, pod međunarodnim pritiskom i pod prijetnjom potpunog uruša-

vanja vlastitih pozicija pred udarima muslimanskih/bošnjačkih oružanih snaga, Hrvati su prisiljeni prihvatiti vlastito uključivanje u – Vašingtonskim sporazumima iz ožujka 1994. oformljenu – hrvatsko-muslimansku/bošnjačku Federaciju BiH (FBiH). Unatoč tome što je i po njezinu Ustavu hrvatskom narodu priznat suveren status (Ustav, 1994), on se u osnovi ostvaruje tek mogućnošću blokade (u Domu naroda FBiH) onih muslimanskih/bošnjačkih zahtjeva (neometano kreiranih u Zastupničkom domu FBiH zahvaljujući trostrukoj muslimanskoj/bošnjačkoj brojčanoj nadmoći) koji bi se kosili s hrvatskim interesima. Međutim, iako prilikom uspostavljanja FBiH nije obranila pravo na teritorijalnu jedinicu, hrvatska je strana, uspjevši sačuvati HVO i upravu nad njim, zadržala neformalnu, u novim okolnostima umnogome ograničenu, samoupravu na prostorima pod kontrolom vlastite vojne formacije.

Tijekom muslimanskog/bošnjačkog udara Hrvati su pretrpjeli radikalne prostorne i prostorno-demografske gubitke. Stupanj otpornosti HVO-a prema Armiji BiH u najvećoj je mjeri bio određen zemljopisnim smještajem pojedinih hrvatskih krajeva. Tako zbog svoje fizičke "odsječenosti" od muslimanskih/bošnjačkih teritorija Orašje i nije moglo biti izloženo napadima Armije BiH. Jedan dio hrvatskih enklava i naselja u dominantno muslimanskom/bošnjačkom okruženju, bez sposobnosti otpora hrvatskih jedinica, Muslimani/Bošnjaci bez većih problema stavljaju pod svoju kontrolu. Na tim je prostorima, do svoga potpunog inkorporiranja u Armiju BiH krajem 1993., HVO figurirao kao svojevrsna vazalna formacija sebi nadređene vlasti (Sančević, 1998.; Praljak i Halilović, 1999.; Omeragić, 2000.). Sve u svemu, odmah nakon izbijanja sukoba na spomenut su način izgubljene soljanska, usorska i bihaćka/zavaljska enklava te hrvatska naselja jugoistočnoga dijela Posavine. Time su Hrvati tih krajeva, njih oko 40 – 45 tisuća, *de facto* postali nacionalnom manjinom unutar muslimanskog/bošnjačkog dijela BiH.

Međutim, Srbi su obranili završko-humski i srednjobosanski teritorij, pa žepačka i vareška enklava bivaju izložene ofanzivnim djelovanjima Armije BiH. Vojna inferiornost, nepripremljenost na muslimansku/bošnjačku agresiju ili zemljopisna nemogućnost obrane (dolina Vrbasa, sjeverna Hercegovina, južni dio vareške enklave) dovest će do pada niza hrvatskih teritorija. Još u ožujku i travnju, dakle u vrijeme prividne normalizacije hrvatsko-muslimanskih/bošnjačkih odnosa, Hrvati gube svoje krajeve unutar konjičke (obranjeno je tek nekoliko sela uz granicu sa RS) i zeničke općine.

Nakon otpočinjanja sveobuhvatnoga muslimanskog/bošnjačkog udara, u lipnju "padaju" hrvatski prostori travničke (osim nekoliko naselja prema Novom Travniku i Vitezu) i kakanjske, a u srpnju bugojanske te djelomično gornjovakufske

(Uskoplje) i fojničke općine. Na koncu, u listopadu/studenom Hrvati gube i gotovo cijelu varešku enklavu (osim nekoliko mjesta "naslonjenih" na RS) (Ratni zločini, 1997.). Prilikom gubitka svakoga od spomenutih prostora uslijedio je egzodus hrvatskog stanovništva. Sveukupno je oko 120.000 ljudi ili oko 16% bosanskohercegovačkih Hrvata krenulo u zbjeg pred muslimanskom/bošnjačkom oružanom silom ili ih je ta sila protjerala.

Brzo i učinkovito izveden, početni udar Armije BiH doveo je do toga da su se – osim žepačke enklave, koja je već po samim etničko-prostornim odnosima sa tri strane okružena muslimanskim/bošnjačkim te s jedne srpskim teritorijima – i kiseljačko-kreševski hrvatski prostori našli u istoj situaciji. Viteška se pak enklava našla u potpunom okruženju Armije BiH. Zapravo, osim etnički hrvatskih završko-humskih prostora, koji su se na temelju odgovarajućih obrambenih pretpostavki uspijevali i uspjeli gotovo u cijelosti obraniti, ostatak je bosanskohercegovačkoga hrvatstva tijekom muslimanske/bošnjačke agresije ili podložen ili doveden u gotovo bezizgledan položaj.

KRAJ RATA

Nakon što je uspjela privoljeti Srbe da Republika Srpska, etablirana na 49% bosanskohercegovačkoga teritorija, ostane u (kon)federalnoj BiH te nakon što je neutralizacijom Hrvata i uspostavom FBiH relativno zadovoljila Muslimane/Bošnjake, međunarodna zajednica u srpnju 1994. nudi model koji bi trebao povezati dva entiteta u zajednički državni okvir te zemljovid entitetskoga razgraničenja. Ali ovaj put Srbi odbijaju ponuđeno (Tomac, 1994.). Međunarodna zajednica pokreće opsežan i dugotrajan proces njihova uvjeravanja i "pritiskavanja", no on završava neuspješno. Štoviše, u lipnju 1995. Srbi pokreću napad s namjerom da steknu takve geopolitičke pozicije koje bi mirovno rješenje, ako i bude postignuto, svelo na krhku zapreku prolongiranoj realizaciji temeljnih srpskih ciljeva. Ovaj će put osvajanja, osim protjerivanjem, biti popraćena i masovnim pokoljima lokalnoga, muslimanskog/bošnjačkog življa.²³

No u međuvremenu promijenili su se regionalni odnosi i odnosi snaga u BiH. Još krajem 1994., na temelju sporazuma RH i FBiH, združenim je djelovanjem HV-a i HVO-a oslobođeno Kupreško polje. Početkom svibnja HV oslobađa okučanski pojas u Zapadnoj Slavoniji (operacija "Bljesak"), a početkom kolovoza i sve okupirane prostore sjeverne Dalmacije, Like, Korduna i Banije (operacija "Oluja").

Nakon zračnih udara NATO-a na RS (30. kolovoza. – 13. rujna), izazvanih srpskim vojnim djelovanjem i počinjenim pokoljima, HV, HVO i Armija BiH polovicom rujna udaraju na RS i svode je do 12. listopada na nekih 47% prostora BiH.

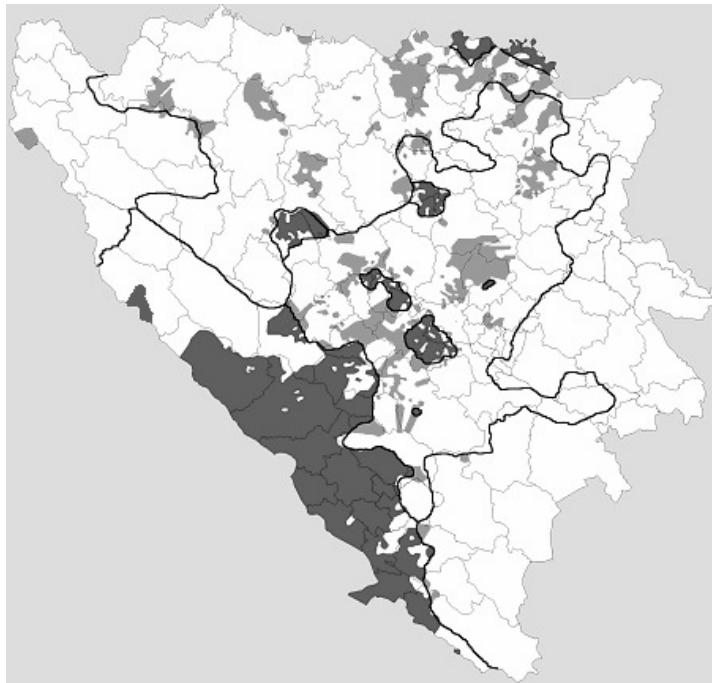
DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 13 (2004),
BR. 3 (71),
STR. 505-528

MRDULJAŠ, S.:
HRVATSKI ETNIČKI...

Nakon što je okvirno postignuta raspodjela 49-51%, u skladu s kontinuiranim stavom o nedopustivosti sloma srpskih pozicija, međunarodna zajednica prekida proces daljnjeg urušavanja RS (Bilt, 1999.). Razrješenje bosanskohercegovačke problematike prenosi se na diplomatsku razinu te se pregovora u Daytonu, zasnovanima na modificiranom modelu iz prethodne godine i zemljovidu proisteklom iz recentnih ratnih zbivanja, 22. studenog 1995. konačno dolazi do mirovnog rješenja.

Udar HV-a i HVO-a na RS doveo je pod hrvatsku kontrolu u najvećoj mjeri srpske etničke prostore jugozapadne Bosne, ali i hrvatske krajeve grahovske, mrkonjićgradske, jačačke, skendervakufske i, prije spomenute, kupreške općine. Pregovori će u Daytonu dovesti do manjih promjena na "ratnom" zemljovidu. Hrvatska je strana prepustila Srbima dio osvojenih, u najvećoj mjeri srpskih, etničkih prostora u zamjenu za teritorije koje su Srbi predali Muslimanima/Bošnjacima (okolica Sarajeva i Mostara, koridor do Goražda, prometnica Tuzla – Sarajevo) te za manji dio Bosanske Posavine u okolici Odžaka koji su Hrvati preuzeli izravno. Finaliziranjem tih preraspodjela konačno je utvrđeno sadašnje razgraničenje između RS i FBiH. Pri tome prva zauzima oko 48%, a druga 52% BiH.²⁴ Oko 60% teritorija FBiH ili 33% BiH pod kontrolom je Armije BiH, a 40% FBiH ili 19% BiH pod HVO-om (vidjeti kartu br. 2).

➔ KARTA 2

UNUTRAŠNJA RASPODJELA PROSTORA BIH - DAYTON 1995.

Tanke crte – granice općina (1991.); pune crte – granice između prostora pod kontrolom Vojske RS, HVO-a i Armije BiH; obojeno – hrvatski etnički prostori; bijelo – srpski i muslimanski/bošnjački etnički prostori; tamnosivo – obranjeni hrvatski etnički prostori; svijetlosivo – hrvatski etnički prostori pod kontrolom Vojske RS ili Armije BiH – kartu izradio Saša Mrduljaš (etnički raspored označen prema podacima iz: *Stanovništvo BiH*, 1995.)

ZAKLJUČAK

Premda je dovršetkom rata ozemlje pod kontrolom HVO-a (oko 9715 km²) obuhvaćalo gotovo podjednako teritorija koliko su Hrvati nastanjivali u BiH (oko 9918 km²), ono je, osim 6378 km² hrvatskih (65,65% od prostora pod HVO-om), uključivalo i 2794 km² srpskih (28,76%) te 543 km² muslimanskih/bošnjačkih (5,59%) etničkih prostora. S druge strane, unutar teritorija koji je obuhvatila RS nalazilo se 1619 km², a unutar ozemlja pod kontrolom Armije BiH 1921 km² hrvatskoga etničkog prostora (vidjeti kartu br. 2). Unatoč tome što je na tlu "pod HVO-om" živjelo podjednako stanovnika koliko i na hrvatskim etničkim teritorijima, na njemu su brojevi/postotni nacionalni suodnosi, gledano u kontekstu popisa stanovništva iz 1991., bili podosta drugačiji. Okvirno gledano, od ukupno 600.000 stanovnika bilo je oko 400.000 Hrvata, ali i 100.000 Srba i 100.000 Muslimana/Bošnjaka. Tijekom ratnih zbivanja hrvatska je strana uspjela obraniti nekih 64,31% od cjeline svojih prostora. Budući da Hrvati dio svojih izgubljenih teritorija, zbog njihova smještaja, zapravo i nisu mogli sačuvati (prostori u okolici Banje Luke, Kotor Varoša, Bugojna, Konjica itd.), djelotvornost hrvatske obrane mogla bi se iskazati u znatno višem postotku. Ako se pak uzme u obzir da su hrvatski teritorijalni gubici gotovo u cijelosti kompenzirani pojedinim srpskim i muslimanskim/bošnjačkim etničkim prostorima, tad bi hrvatska strana, baš kao i druge dvije, iz rata u BiH izišla sa stopostotnom "teritorijalnom učinkovitošću". Doduše, dio krajeva koje je izgubila, osobito u Bosanskoj Posavini, gospodarski je daleko isplativiji od "kompenzacijskih prostora", no ni izbliza nema, promatrano kroz hrvatsku geopolitičku prizmu, njihovo strateško značenje (Drvar, Grahovo, Glamoč, Stolac u zaleđu su izrazito ranjivoga južnog dijela Hrvatske). Međutim, to što su Hrvati uspješno proveli obranu Orašja te viteške, kreševske i žepačke enklave dopušta pretpostavku da su i dio vlastitih izgubljenih teritorija, koji su se nalazili u sličnom položaju poput spomenutih krajeva (npr. brodsko-derventska, vareška, travnička enklava, Teslić – Komušina, hrvatska naselja na potezu Gornji Vakuf – Busovača i Gornji Vakuf – Fojnica itd.), uz bolju obrambenu organizaciju ili

političku procjenu – mogli obraniti. Nesumnjivo da bi u tom slučaju – uz činjenicu da bi od progona bilo pošteđeno dodatnih 70.000 – 100.000 ljudi – i njihove političko-pravne pozicije bile mnogo povoljnije.

A upravo su one te zbog kojih se rezultati na polju regulacije statusa bosanskohercegovačkih Hrvata još uvijek mogu ocijeniti tek djelomičnima. Naime, u FBiH, jedino mjerodavnoj za pitanje hrvatskoga statusa, postoje poluge (suveren status, veto, prostori pod kontrolom HVO-a) kojima bi hrvatska strana mogla ostvariti viši stupanj samozaštite, ali i one (mogućnost manipulacije izbornim sustavom, izborom hrvatskih predstavnika u politička tijela FBiH, Ustavnim sudom FBiH) koje bi u interesu muslimanske/bošnjačke ekspanzije mogle poslužiti potpunom uništenju njezinih pozicija. Dakle, sud o pozitivnom ili negativnom karakteru dostignuća što ih je hrvatska politika ostvarila na polju regulacije političko-pravnoga statusa bosanskohercegovačkih Hrvata od 1990. do 1995. ovisit će o tome kako će se – tijekom rata strukturirani u postojeći političko-pravni okvir – hrvatsko-muslimanski/bošnjački odnosi u konačnici razriješiti.

BILJEŠKE

¹ U Skupštini BiH (Vijeće općina i Vijeće građana), nakon prvih demokratskih izbora održanih u studenom 1990., SDA je imao 35,85%, SDS 30,00%, HDZ 18,35%, SKBiH – SDP 5,83%, Savez reformskih snaga Jugoslavije za BiH 5,00% i ostale stranke skupno 5,00% mandata (Herceg i Tomić, 1998.).

² O nemogućnosti postojanja suverenosti naroda bez postojanja države "pravni teoretičar svjetskoga glasa" akademik Slobodan Jovanović kaže: "Ali, s pravnog gledišta, kod naroda nema jedinstva volje. Narod, to je skup pojedinaca, od kojih svaki ima svoju volju. O zajedničkoj narodnoj volji moglo bi se govoriti samo onda, kad bi narod bio pravna ličnost. Međutim, pravnu ličnost ima država, a ne narod. Tj. samo ujedinjen državnom vlašću, narod dobija ono jedinstvo volje koje se traži od pravne ličnosti. Bez državne vlasti, narod je neorganizirana masa, nesposobna za jedinstvo volje u pravnom smislu" (Jovanović, 1990., 135).

³ Do svih prostornih proračuna iznesenih u članku autor je došao na temelju kombinacije s podacima dobivenim iz: *Stanovništvo BiH*, 1995. Valja imati na umu da oni imaju tek okvirnu vrijednost.

⁴ Do svih demografskih proračuna iznesenih u članku autor je došao na temelju kombinacije s podacima dobivenim iz: *Stanovništvo BiH*, 1995. Njihovi rezultati nemaju egzaktno nego okvirno značenje samo u onim slučajevima gdje se zasnivaju na našim prostornim proračunima.

⁵ Neki od priloženih naziva za pojedine etničke cjeline pojavljuju se samo u ovom radu. Naime, kako te cjeline nisu imale odgovarajuća imena, a kako smo ih ovdje morali imenovati, bili smo prinuđeni "proizvesti" njihovo nazivlje. U nastavku teksta te etničke jedinice obilježene su zvjezdicom.

⁶ O tadašnjoj srpskoj politici vidi: Pavlović, 1998.; Vudvord, 1997.; Ivanović, 2000.

⁷ O odnosu muslimanskoga/bošnjačkoga nacionalnog korpusa prema ostanku u "krnjoj Jugoslaviji" vidi: Izetbegović, 1995.; Filandra, 1998.

⁸ Navedenu konstataciju usporedi s podacima iz: Filandra, 1998.; Ivanović, 2000.

⁹ Važno je naglasiti na daleko većem prostoru od onoga koji su zauzimali po svojoj etničkoj rasprostranjenosti (30-31% BiH).

¹⁰ O tome, uz ostalo, svjedoči i to što se na susretima dr. Franje Tuđmana i Slobodana Miloševića u Karadžiću (25. ožujka 1991.) i Tikvešu (15. travnja 1991.) razgovaralo, posve je sigurno, i o etničkom razgraničenju unutar BiH. Iako razgovori o toj temi dopuštaju konstataciju o preusmjerenju hrvatske politike na teritorijalizaciju suverenosti, čemu potvrdu daje i tematski sadržaj splitskoga sastanka Tuđmana, Miloševića i Izetbegovića (12. lipnja 1991.), krajnje je bespredmetno na činjenici otvaranja "bosanskohercegovačke tematike" između dvojice predsjednika konstruirati kako je tada između njih uspostavljen sveobuhvatni politički dogovor u kojemu je ključ za shvaćanje svih budućih zbivanja (o ambijentu u kojem je došlo do razgovora u Karadžiću i Tikvešu te o njihovoj sadržaju vidi: Šarinić, 1999., 2000.).

¹¹ O stavu praktički cjeline hrvatskoga naroda u BiH o (ne)ostanku u "krnjoj Jugoslaviji" vidi: Ančić, 1999.

¹² U studenom 1991. osnivaju se Hrvatska zajednica (HZ) Bosanska Posavina i HZ Herceg-Bosna, u siječnju 1992. HZ Usora i HZ Srednja Bosna itd.

¹³ Neformalna hrvatsko-muslimanska/bošnjačka koalicija 14. listopada donosi Deklaraciju o BiH kao "suverenoj i nedjeljivoj državi ravnopravnih naroda". Deset dana nakon toga uspostavljena je Skupština srpskog naroda u BiH.

¹⁴ Republika Srpska Bosna i Hercegovina utemeljena je 9. siječnja 1992., a 12. kolovoza iste godine preimenovana je u Republiku Srpsku (RS).

¹⁵ O obrani i padu hrvatskih prostora Bosanske Posavine, tj. kraja čiji je gubitak predstavljao najteži pojedinačni prostorno-demografski udar za hrvatsku stranu, vidi: Lukač, 1997.

¹⁶ Ustavni sud BiH, prethodno preuzet od muslimanske/bošnjačke strane i potpuno instrumentaliziran da bi se ostvarili njezini ciljevi, donosi 15. rujna 1992. odluku po kojoj je HZ Herceg-Bosna neustavna tvorevina.

¹⁷ Prvi politički motivirani oružani sukobi, izazvani muslimanskim/bošnjačkim pokušajem da podredi sarajevski HVO (Stup), započinju krajem srpnja 1992. godine (Kronologija, 1998.).

¹⁸ U načelnom je smislu riječ o istim razlozima koji su doveli i do otpočinjanja srpske agresije na Hrvate i Muslimane/Bošnjake u ožujku/travnju 1992.

¹⁹ Već 27. siječnja, dakle nakon prvih udara Armije BiH na HVO, vodstvo bosanskohercegovačkih Hrvata traži pomoć Republike Hrvatske u zaustavljanju muslimanske/bošnjačke agresije (Kronologija, 1998.).

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 13 (2004),
BR. 3 (71),
STR. 505-528

MRDULJAŠ, S.:
HRVATSKI ETNIČKI...

²⁰ Naknadno će na idejnoj platformi navedenoga sporazuma biti realizirani i formalni dogovori o "autentičnoj" operacionalizaciji Vance-Owenovog plana, i to 20. i 25. travnja te 18. svibnja iste godine (Kronologija, 1998.; Boras, 2002.).

²¹ Ipak, rečeno sporazumijevanje neće omesti niz lokalnih udara Armije BiH na HVO izvedenih tijekom ožujka, travnja, svibnja (*Ratni zločini*, 1997.).

²² Hrvatima su i Owen-Stoltenbergov i Akcioni plan EU nudili 17,5% BiH.

²³ Riječ je o likvidaciji 7500 ljudi izvršenoj nakon što je Vojska RS zauzela Srebrenicu 11. srpnja 1995.

²⁴ Podjela je službeno prezentirana kao 49-51% u korist FBiH. Međutim, po našim proračunima, po dijelu drugih radova (vidi npr. "1996 Daytonski sporazum – vojna situacija 1996" – <http://pubwww.st.carnet.hr/kruh-sv-ante/dayton.htm>), po indicijama koje daje Richard Holbrooke (Holbrooke, 1998.), za autora je mnogo vjerojatnija raspodjela u postocima koju je iznio u tekstu.

LITERATURA

Ančić, M. (1999.), *Tko je pogriješio u Bosni*, Osijek-Zagreb-Split, Pan liber. *Amandmani LIX – LXXX na Ustav Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine* (1990.), Sarajevo, Novinsko-izdavačka organizacija Službeni list SRBiH.

Bilt, K. (1999.), *Zadatak mir*, Beograd, Radio B92.

Boras, F. (2002.), *Kako je umirala Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina*, Mostar, nakladnik Slobodan Praljak.

Bosanski pogledi (tjednik), Sarajevo, 29. kolovoza 1991., br. 26.

Daytonski sporazum – vojna situacija 1996., podatak, podrijetlom iz francuskih izvora po kojem FBiH zauzima 52%, a RS 48% prostora BiH, preko: <http://pubwww.st.carnet.hr/kruh-sv-ante/dayton.htm>

Filandra, Š. (1998.), *Bošnjačka politika u XX. stoljeću*, Sarajevo, Sejtarija. *Globus* (tjednik), intervju Darka Hudelista s Hrvojem Šarinićem, prvi dio – "Franjo Tuđman mi je pokazao papirić kojim ga je Milošević navukao na podjelu BiH", drugi dio – "Tuđman je u Hrvatskoj preveslao Miloševića: Na Bosni su se oba pokliznula", Zagreb, 13./20. listopada 2000., br. 514, 515.

Grupa autora (1999.), *Rat u Hrvatskoj i BiH 1991. – 1995.*, Zagreb-Sarajevo, Jasenski i Turk : Dani.

Grupa autora (1997.), *Ratni zločini muslimanskih vojnih postrojbi nad Hrvatima Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, Centar za prikupljanje dokumentacije.

Grupa autora (1998.), *Kronologija rata u Hrvatskoj i BiH 1989. – 1998.*, Zagreb, Hrvatski informativni centar.

Herceg, N. i Tomić, Z. (1998.), *Izbori u BiH*, Mostar, Sveučilište u Mostaru – Centar za studije novinarstva.

Holbrooke, R. (1998.), *Završiti rat*, Sarajevo, TKP Šahinpašić.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 13 (2004),
BR. 3 (71),
STR. 505-528

MRDULJAŠ, S.:
HRVATSKI ETNIČKI...

Ivanović, V. (2000.), *Raspad Jugoslavije i stvaranje BiH 1990. – 1995.*, doktorska disertacija – Fakultet političkih znanosti, Zagreb.

Izetbegović, A. (1995.), *Odabrani govori, pisma, izjave, intervjui*, Zagreb, Prvo muslimansko dioničko društvo.

Jovanović, S. (1990.), *Država*, knjiga 1., Beograd, BIGZ.

Lukač, D. (1997.), *Ratni zločini u Bosanskoj Posavini*, Zagreb, Centar za prikupljanje dokumentacije i obradu podataka o Domovinskom ratu – Zagreb / Hrvatsko kulturno društvo "Napredak" podružnica Bosanski Šamac, preko: <http://www.hic.hr/books/lukac/index.htm#kazalo>

Markotić, A. F. (1999.), *Bosna ostaje bez svjedoka*, Mostar, Matica hrvatska – Mostar.

Mrduljaš, S. (2001.), "Do stvarne jednakosti razgraničenjem", *Fokus* (tjednik), Zagreb, 06. prosinca 2001., str. 22.

Mrduljaš, S. (2002.), *Međunacionalni odnosi u Bosni i Hercegovini i politika međunarodne zajednice*, magistarski rad – Fakultet političkih znanosti, Zagreb.

Nobilo, M. (2000.), *Hrvatski feniks/Diplomatski procesi iza zatvorenih vrata 1990. – 1997.*, Zagreb, Globus.

Omeragić, S. (2000.), *Dogovoreni rat*, Sarajevo, Proton.

Owen, D. (1998.), *Balkanska Odiseja*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada : Hrvatski institut za povijest.

Pavlović, D. (1998.), *Srpska nacionalna politika od 1986. do 1991. godine*, Beograd, Institut za evropske studije, preko: http://www.komunikacija.org.yu/komunikacija/casopisi/sociologija/XL_3/CI02/document#_ftn_ref19

Radio Slobodna Europa, razgovor Slobodana Praljka i Sefera Halilovića na temu: "Tko je odgovoran za hrvatsko-bošnjački rat u BiH!?", moderator Omer Karabeg, 28. veljače 1999. 13:41 h, preko: <http://www.danas.org/programi/most/1999/02/19990228074114.asp> (prvi dio) i <http://www.danas.org/programi/most/1999/02/19990228074536.asp> (drugi dio)

Ribičić, C. (2000.), *Geneza jedne zablude – Ustavnopravna analiza formiranja i djelovanja Hrvatske zajednice Herceg-Bosne*, Zagreb-Sarajevo-Idrija, Jasenski i Turk : Sejtarija : Založba Bogataj.

Sančević, Z. (1998.), *Pogled u Bosnu*, Zagreb, Naprijed.

Stanovništvo BiH: narodnosni sastav po naseljima – 1991. (1995.), Zagreb, Republika Hrvatska – Državni zavod za statistiku.

Šarinić, H. (1999.), *Svi moji tajni pregovori sa Slobodanom Miloševićem*, Zagreb, Globus.

Tomac, Z. (1994.), *Tko je ubio Bosnu*, Zagreb, Birotisak.

Tomac, Z. (1999.), *Zločin bez kazne*, Trst-Zagreb, Matrix Croatica: Zdravko Tomac.

Ustav Federacije BiH – objavljen u hrvatskom dnevnom listu *Vjesnik* 21. ožujka 1994.

Ustavi i ustavni zakoni (1974.), Zagreb, Informator.

Vudvord, S. (1997.), *Balkanska tragedija*, Beograd, Filip Višnjić.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 13 (2004),
BR. 3 (71),
STR. 505-528

MRDULJAŠ, S.:
HRVATSKI ETNIČKI...

Croatian Ethnic Areas in Bosnia and Herzegovina and the Regulation of Political and Legal Status of Bosnian-Herzegovinian Croats 1990-1995

Saša MRDULJAŠ

Institute of Social Sciences Ivo Pilar – Centre Split, Split

The fall of the communist system and democratisation of society for Bosnian-Herzegovinian constitutive peoples, the Croats, Serbs and Muslim/Bosniacs meant in the first place an opportunity for a more adequate regulation of their political-legal status. Without that the mentioned phenomena and processes could have resulted in a much broader collective degradation than the previous one. For each of the peoples could have experienced the replacement of the dictatorship of one ideological group, which at least formally presented itself as a protector of ethno-particular interests, with the position of inferiority to (any of) the other Bosnian-Herzegovinian communities. The above situation produced a supply of a number of very different models directed at resolving the issues of internal order and regulation of inter-ethnic relations in Bosnia and Herzegovina. Regardless of social environments within which they appear and the active positions of their creators, their main characteristic is in the fact that they stem from the political-interest or ideological basis or from one of almost mechanical translation of patterns established in other environments. The assessment given in the article of the qualities of achieved political-legal positions of the Croatian people in Bosnia and Herzegovina is based on its connection with the possibilities for the regulation of the Croatian as well as other constitutive peoples provided by the Constitution of Bosnia and Herzegovina and based on the description of historically-determined realities. The ultimate conclusion is that post-war i.e. the current position of the Croatian people in Bosnia and Herzegovina presents but a partial realisation of its constitutive rights/possibilities.

Kroatische Siedlungsgebiete in Bosnien und Herzegowina und die Regelung des politisch-rechtlichen Status der bosnisch-herzegowinischen Kroaten

Saša MRDULJAŠ

Ivo-Pilar-Institut für Gesellschaftswissenschaften, Split

Der Zusammenbruch des kommunistischen Systems und die Demokratisierung der Gesellschaft boten den konstitutiven Völkern Bosnien und Herzegowinas – Kroaten, Serben und Muslimen/Bosniaken – in erster Linie die Gelegenheit, ihren

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 13 (2004),
BR. 3 (71),
STR. 505-528

MRDULJAŠ, S.:
HRVATSKI ETNIČKI...

politisch-rechtlichen Status in einer angemesseneren Weise zu regeln. Wäre es dazu nicht gekommen, hätten die angedeuteten politischen Prozesse und Wandel eine weitaus größere, kollektive Degradierung zur Folge gehabt, als es heute der Fall ist. Denn jedem der drei Völker hätte es passieren können, dass die Diktatur einer ideologisch durchdrungenen Gesellschaftsgruppe, die zumindest formal auch als Schutzherr ethnisch-partikulärer Interessen auftrat, abgelöst wird durch den Zustand der Subordination gegenüber den anderen in Bosnien und Herzegowina lebenden Volksgemeinschaften (oder gegenüber einer von ihnen). Die Umbruchsituation brachte eine ganze Palette völlig unterschiedlicher Modelle hervor, die zum Ziel hatten, die Problematik der inneren Ordnung sowie die zwischennationalen Verhältnisse in Bosnien und Herzegowina zu regeln. Unabhängig davon, in welchem gesellschaftlichen Milieu diese Modelle entstanden und welche Funktionen ihre Schöpfer einnahmen, liegt ihr wesentliches Merkmal darin, dass sie auf Grundlagen aufbauen, die nach bestimmten politischen Interessen oder ideologischen Grundsätzen geformt oder aber geradezu mechanisch Mustern nachgebildet sind, die sich in anderen Ländern durchgesetzt haben. Seine Beurteilung der politisch-rechtlichen Position, die die in Bosnien und Herzegowina lebenden Kroaten erzielt haben, gründet der Autor auf den Möglichkeiten, die die Verfassung des Landes den drei Völkern bot, sowie auf der Beschreibung geschichtlich-determinierender Realitäten. Der Verfasser kommt zum Schluss, dass die aktuelle, nach dem Ende des Kriegsgeschehens entstandene Lage der bosnisch-herzegowinischen Kroaten nur eine partielle Verwirklichung der diesem Teilvolk Bosnien und Herzegowinas verfassungsrechtlich zustehenden Rechte/Möglichkeiten darstellt.